

A csehszlovákiai kisebbségek jogfosztása a II. világháború után

KOLLÁR KATALIN¹

Az 1918-ban megalakuló Csehszlovák Köztársaság az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával létrejött államokhoz hasonlóan soknemzetiségű volt. A II. világháború után a csehszlovák politika célja egyértelműen egy tiszta nemzetállam létrehozása, tehát a kisebbségektől való megszabadulás volt. A kisebbségeket tették felelőssé a II. világháborúban elszenvedett károkért, s a kollektív bűnösség vádjával bélyegezték őket.

1. A jogfosztó szabályok

Az egyes jogfosztó szabályok életre hívásának célja Edvard Beneš köztársasági elnöknek ebben a mondatában érhető tetten: „...elő kell készítenünk németjeink és magyarjaink ügyének végérvényes megoldását, mert az új köztársaság csehszlovák *nemzeti állam lesz.*”² A kisebbségek jogfosztásáról nyilatkozik a kassai kormányprogram, Beneš elnöki dekrétumai, a Szlovák Nemzeti Tanács és a szlovákiai Megbízotti Testület rendeletei is.

1.1. A kassai kormányprogram

A londoni és a moszkvai emigráció, illetve a Szlovák Nemzeti Tanács küldöttsége 1945 márciusában tanácskozott Moszkvában az új csehszlovák kormányról, mely három cseh és egy szlovák baloldali párt koalíciójaként Nemzeti Front néven alakult meg; és jóváhagyták a Klement Gottwald által kidolgozott kormányprogramot. Bár a köztudatban kassai kormányprogramként ismert, Moszkvában született. 1945. április 5-én Kassán hirdették ki, mert Prágát a németek elfoglalták, Pozsonyban és környékén pedig még folytak a harcok. Neve a kihirdetés után „A csehek és szlovákok nemzeti frontjának programja az új Csehszlovákiában” című röpiratra változott. A programot a szlovák nemzet Magna Chartájaként is emlegetik.³

A program 16 fejezetből áll. A magyar és német kisebbség jogállásáról az V., VIII., XI., és XV. fejezet rendelkezik, Kárpátaljáról pedig a VII. fejezet.

Az V. fejezet az államigazgatás megszervezésével foglalkozik. A közügyek irányítását és a közbiztonság védelmét ezután a nép által választott nemzeti bizottságok fogják ellátni. Leszögezi, hogy minden közigazgatási és végrehajtási szervet és intézményt, melyet a „megszállók és árulók” hoztak létre, meg kell szüntetni. Azokban a járásokban és községekben, ahol „államilag megbízhatatlan, nem szláv lakosság” él többségben, ideiglenes közigazgatási bizott-

¹ Phd hallgató, Széchenyi István Egyetem, Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskola.

² Janics Kálmán: *A hontalanság évei*. Hunnia, Budapest, 1989. 95. o.

³ Janics Kálmán: *A kassai kormányprogram és a magyarság „kollektív bűnössége”*. Pannónia, Pozsony, 1993. 5–6., illetve 16–17. o.

ságok jönnek létre. A különböző szervezetekben nem vehetnek részt a „nemzet árulói, fasiszták és a nép egyéb ellenségei”. A „háborús bűnösök, árulók és kollaboránsok” nem kapnak választójogot.

A VII. fejezet Kárpátalja kérdéséről szól. A kormány reménykedik abban, hogy a kérdést a kárpátaljai nép óhajának megfelelően, Csehszlovákia és a Szovjetunió barátságának megőrzésével mihamarabb sikerül megoldani.

A VIII. fejezet kezdő sorait olvasva már elősejlik a németek és magyarok számára a szomorú jövő: „A cseheknek és a szlovákoknak a német és a magyar kisebbséggel szerzett szörnyű tapasztalatai – amely kisebbségek nagyrészt a köztársaság ellen kívülről indított hódító politika engedelmes eszközévé váltak, s amelyek közül főleg a csehszlovákiai németek egyenesen eszközül kínáltak fel magukat a cseh és a szlovák nemzet elleni irtóhadjáratához – a felújított Csehszlovákiát mély és tartós beavatkozásra kényszerítik.” A fejezet egésze, méltán állíthatjuk, a kisebbségek kollektív jogfosztásáról szól. Kimondja, hogy azok a német és magyar nemzetiségű személyek kapják vissza állampolgárságukat, akik az 1938-as müncheni döntés előtt már csehszlovák állampolgárok voltak, aktív antifasiszta és náciellenes tevékenységet folytattak; hűek voltak a Csehszlovák Köztársasághoz, annak felújításáért küzdöttek, emiatt üldözötté, bebörtönzötté, emigránssá váltak. A többi magyar és német nemzetiségű személytől megvonják állampolgárságát, sőt az országból is kiutasítják örökre. Felmerül a halálos ítélet lehetősége is. Akik a müncheni döntés után költöztek Csehszlovákiába, azokra azonnali kiutasítás vár. „Hacsak nem indul ellenük bűnvádi eljárás”.

A XI. fejezet a földreformmal foglalkozik. Kimondja, hogy a „cseh és szlovák földet egyszer s mindenkorra kiragadja az idegen német–magyar nemesség, valamint a nemzetárulók kezéből, s azt a cseh és szlovák földművesek és nincstelenek kezébe adja”. A köztársaság ellenségeinek és az árulóknak a földjét elkobozzák, és a kisparasztkok között osztják fel. Nemzeti Földalap alakul, melyhez tartozik majd a németek és magyarok elkobzott földje, épületei, élő és holt leltára. „Állampolgárságukra való tekintet nélkül”. Az elkobzott vagyon fejében kártérítés nem jár.

A XV. fejezet az iskolák, kulturális intézmények, sajtó, rádió és a filmek megtisztításával foglalkozik. A program szerint felülvizsgálják a diák- és könyvtárakat, bezárják az összes német és magyar iskolát, megerősítik a művelődéspolitikában a szláv orientációt.⁴

1.2. Edvard Beneš elnöki dekrétumai

Beneš 1935. december 18-án választották köztársasági elnökké. 143 dekrétumot adott ki, ebből 13 vonatkozik közvetlenül a német és magyar kisebbségre, illetve előfordultak közvetve olyan rendelkezések néhány további dekrétumban is, amelyekben megnyilvánult a kisebbségeket sújtó kollektív bűnösség elve. A dekrétumok nagy része a közigazgatás működésére vonatkozott, szabályozta az állami és közalkalmazottak javadalmaztatását, jogállását, a különböző állami intézmények működését. A dekrétumok egy másik

⁴ *Az új csehszlovák kormány, a csehek és szlovákok nemzeti frontja kormányának programja.* Kassa, 1945. április 5. In: Janics: A kassai kormányprogram...

csoportjának szabályozása a gazdaságra, pénzügyekre, foglalkoztatásra irányult. Megemlítendő még az állami kulturális, oktatási intézményekre vonatkozó dekrétumok.⁵

A kisebbségek megbüntetésének végrehajtásában a következő dekrétumok bírtak kiemelkedő jelentőséggel:

Az 5. számú elnöki dekrétum az elnyomás idején kötött egyes vagyoni jogi ügyletek érvénytelenségéről, továbbá a németek, magyarok, az árulók, a kollaboránsok, valamint egyes szervezetek és intézetek vagyonának nemzeti gondnokság alá helyezéséről.

A 12. számú elnöki dekrétum a németek, a magyarok, valamint a cseh és szlovák nemzet árulói és ellenségei mezőgazdasági vagyonának elkobzásáról és sürgős elosztásáról.⁶

A 16. számú dekrétum a náci bűnösök, árulók és segítők megbüntetéséről, valamint a rendkívüli népbíróságokról.⁷

A 33. számú elnöki dekrétum a német és a magyar nemzetiségű személyek csehszlovák állampolgárságának rendezéséről.

A 71. számú elnöki dekrétum a csehszlovák állampolgárságukat elveszített személyek munkakötelezettségéről.

1.3. A Szlovák Nemzeti Tanács rendeletei

A csehszlovák kormány megalakulásáig a szlovákiai területeken a Szlovák Nemzeti Tanács meghatározó szerepet töltött be. 1945 áprilisában kiadott rendeletében rögzítette, hogy Szlovákia területén a Tanácsot illeti meg a törvényhozó hatalom jogköre. Az egész Csehszlovákiára vonatkozó ügyekben viszont ezt a jogkört a köztársasági elnök gyakorolja, de annak dekrétumai ténylegesen csak akkor voltak hatályosak a szlovákiai területekre is, ha bevezető részében olvasható a következő megállapítás: „A kormány javaslatára és a Szlovák Nemzeti Tanáccsal megállapodva elrendelem...”. A kormány és a Tanács június 2-án a konfliktusok megelőzése érdekében megkötötte az első prágai egyezményt, melyben elismerik, hogy az országos és szlovákiai jogkörök különválnak, és a Tanács a szlovák nemzet legfelső képviselői szerve. A konfliktusok persze nem maradtak el. Előfordult olyan eset, amikor a Tanács nem adta hozzájárulását ahhoz, hogy egy adott dekrétum a szlovákiai részen érvényben legyen. Ilyen volt például az 5. számú elnöki dekrétum („Az elnyomás idején kötött egyes vagyoni jogi ügyletek érvénytelenségéről, továbbá a németek, magyarok, az árulók, a kollaboránsok, valamint egyes szervezetek és intézetek vagyonának nemzeti gondnokság alá helyezéséről.”). A Tanács indoklása szerint nem ítélték azonosan a II. világháború alatti szlovák állam a Cseh-Morva Protektorátussal. Ha a dekrétumok és a rendeletek kibocsátási dátumát és tartalmát összevetjük, észrevehető, hogy a Tanács rendeletei több

⁵ Popély Árpád–Šutaj, Štefan–Szarka László: *Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés 1945–1948*. Attraktor, Máriabesnyő/Gödöllő, 2007. 12–13. o.

⁶ *Concerning the Confiscation and early Re-allotment of agricultural Property of Germans, Magyars, as well as of Traitors and Enemies of the Czech and Slovak People, June 21. 1945. (Decree No. 12)*. <http://sudetengermans.freeyellow.com/documents.html> (2010. október 3.).

⁷ Decree of President Dr. Benes of June 19, 1945 (Decree No. 16), <http://www.wintersonnenwende.com/scriptorium/english/archives/whitebook/desg88.html> (2010. október 3.).

ízben megelőzik a dekrétumokat. A Tanács nem titkolván azt a szándékát, hogy szeretné a szlovák különérdekek érvényesülését, nemegyszer mellőzte az elnöki jogforrásokat és azokat saját rendeleteivel pótolta. Összességében a reszlovakizációt, a vagyoni, népbírószági ügyeket és a belső kolonizáció kérdését a Tanács szabályozta.⁸

A rendeletek közül mindenképpen meg kell említeni a következőket:

A 4. számú rendelet a németek, magyarok, valamint a szlovák nemzet árulói és ellenségei mezőgazdasági vagyonának elkobzásáról és haladéktalan szétosztásáról.

A 33. számú rendelet a fasiszta bűnösök, megszállók, az árulók és kollaboránsok megbüntetéséről és a népbírószág létesítéséről.

A 69. számú rendelet az állami szempontból megbízhatatlan személyek magánalkalmazotti jogviszonyból való elbocsátásáról.

A 104. számú rendelet a németek, magyarok, árulók és a szlovák nemzet ellenségeinek vagyonelkobzásáról, mezőgazdasági vagyontárgyai gyorsított szétosztásáról.

A 105. számú rendelet a munkatáborok létrehozásáról.⁹

2. A szlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény

A potsdami konferencia Csehszlovákiának a magyarok kitelepítésének ügyében csalódást hozott. A „nemzetközi garanciát” nem kapták meg. A nagyhatalmak kétoldalú tárgyalásokat javasoltak, mert meglátásuk szerint a kérdés a két érintett állam belügye. Az első prágai tárgyalások 1945. december 3-a és 6-a között zajlottak. A csehszlovák javaslatokat Vladimir Clementis államtitkár tárta a Gyöngyösi János külügyminiszter vezette magyar delegáció elé. Terveik szerint a lakosságcsere során azonos számú szlovák költözne át Csehszlovákiába, mint amennyi magyar Magyarországra. Ezenfelül számolnak még a magyarok további egyoldalú áttelepítésével, vagyonuk elkobzása mellett. Az államtitkár leszögezte, a Csehszlovákiában maradó magyarok kisebbségi jogait nem fogják biztosítani. A találkozó kudarcra végződött. Gyöngyösi János 1946. február 3-án ismét Prágába utazott. Látva azt, hogy nincs más lehetőség, a második tárgyaláson elhangzottakat elfogadva február 27-én Budapesten aláírta az egyezményt.¹⁰

Az egyezmény 16 cikkből áll. Röviden összefoglalva a következőket tartalmazta: rendelkezett a magyarországi szlovákok magyar állampolgárságának megszűnéséről; a toborzószervekről; azok jogairól és tevékenységének feltételeiről, a lista átadásának határidejéről; a csehszlovákiai magyarok kitelepítéséről; az áttelepítendő ingóságairól; az ingatlanokról; a háborús bűnösök áttelepítéséről; az akció szervezéséről; a végrehajtásról; a vegyesbizottság hatásköréről; azokról a személyekről, akikre az egyezményt nem lehet alkalmazni; Magyarország fegyverszüneti egyezményben vállalt kötelezettségeinek megtartásáról, illetve az egyezmény ratifikálásáról.¹¹

⁸ Szarka László: A magyarok jogfosztásának szlovákiai különszabályozása. In: *História*, 2007/8. 17. illetve 19. o.

⁹ Popély–Šutaj–Szarka: i. m. 363–366. o.

¹⁰ Kugler József: *Lakosságcsere a Délkelet-Alföldön 1944–1948*. Osiris, Budapest, 2000. 17–19. o.

¹¹ *A lakosságcsere-egyezmény. 1946. évi XV. Törvénycikk. 1946. július 9.* In: Popély, Štefan, Szarka: i. m. 232–238. o.

A lakosságcsere mérlegét tekintve 76 616 szlovákiai magyar cserélt hazát 60 257 magyarországi szlovákkal. Megyéenkénti bontásban Magyarországra a csere során áttelepült 12 528 családból a legtöbben Baranya megyében (2260 család), Tolna megyében (1984 család) és Békés megyében (1378 család) letek otthonra.¹²

3. Az enyhülés időszaka

1947 ősztől megkezdődött az egypártrendszer kialakítása, tehát a kommunista pártok hatalomra juttatása a térségben. Így történt ez Csehszlovákiában is. 1948 februárjában a kommunista hatalomátvétel, bár az első néhány hónapban még nem, de változást hozott a kisebbségek helyzetében is. Segítette ezt az a tény, hogy mind Magyarország, mind Csehszlovákia a szovjet tömb részévé vált, és mindkét országban a kommunista párt állt a kormány élén. A változást a Szovjetunió is sürgette, mert az érdekszférájába tartozó országok között a szembenállást mindenképp szeretne volna elkerülni.

A változás azonban csak lassan következett be, mert bár a Szovjetunió és a magyar kommunista párt folyamatos nyomást gyakorolt Csehszlovákiára a magyarok státusának rendezése ügyében, ez a csehszlovákiai kommunista párt korábbi meggyőződésén semmit sem változtatott. A kisebbségekkel szembeni „pozitív” intézkedéseket fokozatosan, minél hosszabb ideig elhúzva kívánták megvalósítani.¹³

1949. március 16-án csehszlovák–magyar barátsági és együttműködési egyezmény született. Az egyezményben a két fél kimondta, hogy „a régóta tartó s a két nemzet együttélése szempontjából áldatlan állapotnak véget vetnek”.¹⁴ Pénzügyi kérdésekről is tárgyaltak júliusban, mely a Csorba-tói egyezménnyel zárult. Az egyezményben a csehszlovák fél lemondott a még fennálló jóvátétel összegéről, Magyarország pedig „arról az aktív egyenlegről, amely 1949. évi június 23. napján a Magyar Nemzeti Bank javára a Csehszlovák Nemzeti Banknál vezetett „Lakosságcsere” elnevezésű számlán... fennállott és az áttelepült személyeknek az erre vonatkozó megállapodások alapján eszközölt befizetéseiből keletkezett”.¹⁵

A Csorba-tói egyezmény keretében, bár országszinten a függőben lévő anyagi kérdéseket rendezték, az egyének szintjén a kérdés megoldása még váratott magára. Ezt célozta meg az 1964. február 3-án aláírt magyar–csehszlovák egyezmény az ingatlanokkal kapcsolatos egyes vagyoni jogi kérdésekről. Az egyezmény „egyértelműen lezárja a csehszlovákiai magyar családi házakkal kapcsolatos tulajdonjogi vitákat, amelyeket részint a csehszlovák szerveknek a második világháborút követően kiadott megkülönböztető rendelkezései, részint pedig a szóban forgó ingatlanokkal foglalkozó, 1949. július 25-én kelt,

¹² Szabó A. Ferenc (1991): *A II. világháború utáni magyar–szlovák lakosságcsere demográfiai szempontból*. In: *Regio*. 1991/4. 62–63. o.

¹³ Kaplan Karel: *Csehszlovákia igazi arca 1945–1948*. Kalligram, Pozsony, 1993. 144. o.

¹⁴ Balogh Sándor: *Magyarország külpolitikája 1945–1950*. Kossuth, Budapest, 1988. 319. o.

¹⁵ *A Magyar Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság csorbatói jegyzőkönyve egyes függőben lévő pénzügyi és gazdasági kérdések végleges rendezése tárgyában (Csorbató, 1949. július 25.)*. In: Popély–Šutaj–Szarka: i. m. 304. o.

ügynevezett Csorba-tói Megállapodás értelmezése tekintetében maradt véleménykülönbségek váltottak ki”.¹⁶

Az egyezményben a csehszlovák kormány kötelezettséget vállalt arra, hogy 20 millió csehszlovák koronának megfelelő forintot ad azon magyar állampolgárok számára, akiknek bármely ingatlana csehszlovák kézbe került a Csorba-tói Megállapodás előírásainak következtében. A Magyar Köztársaság területén élő magyar állampolgárok kártalanítását a magyar államnak kellett végrehajtani.

Rendelkeztek arról, hogy bármely magyar tulajdonban lévő csehszlovákiai ingatlannal kapcsolatosan nem kerülhet sor a jövőben a tulajdonjog vagy a rendelkezési jog korlátozására, elvonására.

Az első fejezet rendelkezett a már Magyar Köztársaságban élő magyar állampolgárok csehszlovák területen maradt ingatlanvagyonáról. Ennek értelmében, csak akkor részesülhetett a kitelepített személy ingatlanáért a 20 millió korona kártérítésből, ha azt a csehszlovák állam kisajátította vagy állami szerv kezelte. Ha valamely csehszlovák állampolgárságú személy eredeti tulajdonosa nevében használta, vagy bérelte, akkor azonban már nem. A második fejezet a Csehszlovákiába átköltözött csehszlovák állampolgárok Magyar Köztársaság területén hagyott államosított családi házait szabadította fel. A harmadik fejezet pedig a nem ház típusú, egyéb ingatlanok kérdéséről szól.¹⁷

A Minisztertanács 1964. július 30-i ülésének központi témája Sulyok Bélának 1964. július 21-i előterjesztése volt a Csehszlovákiával és Jugoszláviával kötött pénzügyi egyezmények folytán kárt szenvedett magyar állampolgárok kártalanításának témakörében.

A július 30-i ülésen összegezték a lakosságcserevel kapcsolatosan kötött eddigi vagyoni rendelkezéseket. A Csorba-tói Egyezményben Magyarország mentesült a 25 millió dollár összegű jóvátételi kötelezettség megfizetése alól. Ennek következménye azonban az volt, hogy ezáltal lemondott arról a kártérítésről, amelyet Csehszlovákia fizetett volna a lakosságcsere keretében Magyarországra áttelepített személyeknek. Sőt, tudomásul kellett vennie ezen személyek Csehszlovákiában hagyott ingó- és ingatlan vagyonának elvesztését is.

Mivel kölcsönösen lemondtak követelésükről, az áttelepített személyek kártalanítása mindkét állam belügye lett.

Bár a Csehszlovákiából átköltözöttek nagy része kapott földet és házat, azonban több ezerre tehető azoknak a száma, akik semmilyen juttatáshoz vagy kölcsönhöz nem jutottak kártalanításként. Ilyen volt például a nem mezőgazdaságban dolgozó lakosság, a korábban is hazánk területén élt személyek, vagy azok, akik minden ingóságukat hátrahagyva menekültek Csehszlovákiából, vagy kiutasították őket onnan. A jegyzőkönyv szerint ők szenvedték el a legnagyobb veszteséget, pedig Csehszlovákia teljes kártalanításukért kötelezettséget vállalt a lakosságcsere-egyezményben. Noha Csehszlovákia a február 3-án kötött egyezményben 20 millió koronát adott, a teljes kártalanításra nem kerülhetett sor, hiszen a károk nagysága több milliárd forintnak megfelelő összeg. A jegyzőkönyvben olvasható, hogy minden áttelepült teljes kártala-

¹⁶ MT 1964. április 2-i ülése 00114/TÜK/1964.

¹⁷ 00100 Magyar-csehszlovák egyezmény az ingatlanokkal kapcsolatos egyes vagyoni jogi kérdésekről.

nítását a magyar kormány nem is tartotta indokoltnak. Csak azon elvesztett vagyontárgyakért szándékoztak kártalanítást nyújtani, „amelyekért Csehszlovákiát, illetőleg Jugoszláviát kártérítési felelősség terhelte, de amely felelősség az említett államközi megállapodások folytán a Magyar Államra áthárult, feltéve, hogy olyan vagyontárgyakról van szó, amelyek a szocialista rend felépítése során Magyarországon is személyi tulajdonban maradhattak volna”. Anyagi forrás hiányában azonban ezen a körön is szűkíteni kellett. Kiestek a kártalanítandók köréből azok, akik már kaptak hazánkban bármiféle ingó- vagy ingatlanjuttatást. Nem jogosultak kártalanításra ingóság elvesztéséért azok sem, akik a lakosságcsere során szervezett körülmények között áthozták ingóságaikat; illetve akik mezőgazdasági ingatlanai vagy pénzüik elvesztése indokával igényelnek kártalanítást; és azok sem, akik a határ másik oldalán maradt vagyontárgyuk elvesztését eddig nem jelentették be.

Az ülésen megállapították, hogy a kártalanításra jogosultak igényeinek kielégítéséhez szükséges összeg körülbelül 118 millió forint. A kifizetések lebonyolítására rendeletet kell alkotni, melyben meghatározzák az ingóságokért és ingatlanokért nyújtható maximális kártalanítás összegét. Felállítanak a jogosultság elbírálására egy bizottságot, melynek határozatai ellen fellebbezésre nem kerülhet sor. Végül határoztak arról, hogy a kártalanítást 1965. január 1. és 1968. december 31. között bonyolítják le.¹⁸

4. A Beneš-dekrétumok és a jog

A Beneš-dekrétumok, annak ellenére, hogy mind Csehország, mind Szlovákia azzal érvel, hogy már nem hatályosak, érvényben vannak. Bár számos törvény látott napvilágot a dekrétumok által szabályozott kérdésekben, a két állam nem hozott olyan jogszabályt, melyben kijelentette volna, hogy módosítja, vagy hatályon kívül helyezi azokat. Így tehát elmondható, hogy annak ellenére, hogy a gyakorlatban nem alkalmazzák őket, nem tekinthetők hatálytalannak vagy érvénytelennek. Nem zárható ki a jövőbeli alkalmazásuk, hiszen részét képezik a jogrendnek, melyből csak derogációval iktathatók ki. Azonban ezt egyik állam sem tette meg.

A dekrétumok, mint ahogy a Szlovák Nemzeti Tanács rendeletei és a megbízotti Hivatal határozatai sértik a nemzetközi jog általános elveit, a Nemzetközi Bíróság statútumában megfogalmazott nemzetközi joghoz tartozó jogelveit, a diszkrimináció tilalmát, a kényszermunka tilalmát és a tulajdonjog sérthetlenségének elvét. A nemzetközi jog általános elveinek megsértése tárgykörében a már említett EBESZ Záróokmányról és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányáról van szó, illetve az ENSZ Alapokmányáról, Az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok védelméről szóló Egyezményről és arról az ENSZ-nyilatkozatról, amely a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szól. A Nemzetközi Bíróság statútumában utal arra, hogy a kollektív bűnösség elvének alkalmazása ellentétes a nemzetközi jog elveivel. A diszkrimináció tilalmát a Faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény taglalja legbővebben. A 71. számú dekrétum, melyben Beneš az állampolgárságuk-

¹⁸ MT 1964. július 30-i ülése 00271/TÜK/1964.

tól megfosztott német és magyar nemzetiségű személyeket kényszermunkára kötelezett, összeegyeztethetetlen azzal az egyezményrel, mely A kényszermunkának a tilalma az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről címet viseli. Az 5., 12. és 108. számú dekrétum illetve a 104. számú tanácsi rendelet a magántulajdon sérthetlenségébe ütközött, melyet még inkább súlyosbít az a tény, hogy a kisajátítások nemzetiségi alapon történtek. Bárki magántulajdonától való megfosztása csak azonnali, feltétlen és teljes kártalanítás mellett lehetséges. Ez a kártalanítás azonban a mai napig nem következett be.¹⁹

A felsorolt elvek, okmányok, nyilatkozatok azonban a nemzetiségeket ért jogfosztó szabályok születésekor még nem léteztek. A második világháború után nyilvánvalóvá vált az a tény, hogy az emberi jogok eredményesebb védelme érdekében a nemzetközi jogot át kell alakítani. Az ENSZ Alapokmánya 1945 októberében hatályba lépett, de az emberi jogok védelméről csak általános értelemben szólt, nem sorolta fel őket, így teret engedett a jogfosztó szabályok létrejöttének és alkalmazásának. Az 1948-ban alkotott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata már tartalmaz egy listát az emberi jogokról, de mivel a Nyilatkozat csak ajánlás, így betartására nem kötelezhető egyetlen állam sem. A 27. számú belső telepítést tartalmazó dekrétum az 1950-ben alkotott nürnbergi elveket sértette. Az Európai Tanács égisze alatt 1950-ben létrejött Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Védelme Európai Egyezményének megsértése azért is volt jelentős, mivel mindkét ország tagja a Tanácsnak. A tagság feltétele viszont az Egyezmény elfogadása volt. A faji megkülönböztetés kiküszöböléséről szóló New-York-i egyezmény és két egyezségokmány²⁰ is csak 1965-ben, illetve 1966-ban keletkezett. A 33. dekrétum az állampolgársághoz való jogot sérti meg, hiszen „minden embernek joga van az állampolgársághoz, és senkit sem lehet állampolgárságától önkényesen megfosztani”.²¹ A 6. tanácsi rendelet, melyben a német és magyar nemzeti kisebbség iskoláit és anyanyelven való istentiszteletek megtartását szüntették meg, elmentéses a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában foglaltakkal. Nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy Csehszlovákia az állami szempontból megbízhatatlan személyek kategóriájába a német és magyar nemzetiségűeket sorolta. Ez a gyakorlat a szabad identitásválasztás elvét sérti.²²

Németország és Magyarország is már az 1990-es évek óta próbál lépéseket tenni, a károsultak megkövetését, kárpótlását és a jogfosztó szabályok hatályon kívül helyezését szeretné.

¹⁹ Hargitai József: *A Beneš -dekrétumok és a jog*. In: Magyar jog, 2002/7. 457–464. o.

²⁰ A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény; a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.

²¹ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata.

²² Tóth Norbert: *Az 1944 és 1978 között született egyes kisebbségi vonatkozású csehszlovák jogszabályok a nemzetközi jog és az EU-jog tükrében*. In: Popély–Sutaj–Szarka: i. m. 59–61., illetve 64–65. o.

5. Összefoglalás

Csehszlovákiában a II. világháborút követő események alapját az a cél képezte, miszerint a köztársaságnak tiszta, homogén nemzetállammá kell átalakulnia. A kisebbségek nemkívánatos elemmé váltak, a tőlük való megszabadulás szükségességét pedig kollektív bűnössé kikiáltásukkal is fokozták.

A német és magyar kisebbség jogfosztását már az 1945. április 5-én kihirdetett kassai kormányprogram néhány fejezete is tartalmazta, azonban az alapot Edvard Beneš elnöki dekrétumai szolgáltatták. A dekrétumok rendelkezései kiterjedtek az élet minden területére: a személyi és szervezeti vagyon elkobzására, népbíróságok alakítására, az állampolgárság kérdésére, megélhetési források ügyére, kulturális és oktatási intézményekre. A szlovákiai ország részben a Szlovák Nemzeti Tanács rendeletei, és persze a dekrétumok többsége szabályozta a magyar kisebbség életét. A Tanács többnyire a reszlovakizáció, vagyoni és népbírósi ügyek és a belső kolonizáció kérdésköréről rendelkezett.

A szlovák–magyar lakosságcsere-egyezményt Magyarország más lehetőséget nem látva, kényszerből írta alá, hiszen a szlovák fél egyértelműen hangot adott annak a ténynek, hogy a Csehszlovákiában élő magyarok kisebbségi jogait nem fogják biztosítani. Az egyezmény minden kétséget kizáróan egyenlőtlen szerződésnek bizonyult, hiszen a lakosságcsere során szinte minden ügyben a csehszlovák félnek állt jogában dönteni. Bár az egyezmény tartalmazta, hogy ugyanannyi magyart költöztetnek át Csehszlovákiából, mint amennyi szlovákot Magyarországról, a mérleg nyelve mégis a magyarok felé billent. Ehhez járult még hozzá a Csehszlovákiában háborús bűnössé nyilvánított magyarok átvételének kötelezettsége. Jelentős különbség volt a hátrahagyott vagyonok mennyisége között is. Összességében elmondható, hogy a lakosságcsere annak ellenére, hogy a csehszlovák fél kevesellte a kitelepített magyarok számát, mégis hozzájárult a homogénebb állam megteremtéséhez, sőt a magyar lakta tömböket is sikerült még inkább felszámolni.

Az 1948. februári kommunista hatalomátvétellel eljött a csehszlovákiai magyarság életében egyfajta javulás. Visszakapták csehszlovák állampolgárságukat, a deportáltak is hazatérhettek, az állampolgárságot szerzettek mezőgazdasági vagyonát sem kobozhatták el többé, sőt Magyarország és Csehszlovákia között barátsági és együttműködési egyezmény is kötöttetett.

A dekrétumok és a tanácsi rendeletek, illetve a jog kapcsolatát vizsgálva képet kaphatunk arról, hogy a nemzetközi jog által megfogalmazott elvek milyen széles körét sértik ezek a szabályok. Ütköznek többek között a diszkrimináció, kényszermunka és a kollektív bűnössé nyilvánítás tilalmának elvébe. Igaz ugyan, hogy azok a nyilatkozatok, okmányok, amelyek ezen elveket tartalmazzák, a jogfosztó szabályok születésekor még nem léteztek, tehát a visszaható hatály elve nem alkalmazható, az emberi életek ellen elkövetett ilyenfajta cselekedetek esetén azonban úgy gondolom, hogy ez az elv háttérbe szorulhat.

Arra, hogy a dekrétumok hatályosak-e vagy nem, az a válasz adható, hogy mivel részét képezik a jogrendnek, természetesen hatályosak, és jövőbeli alkalmazásuk sem zárható ki.

Bár Magyarország és Németország is szeretné a vagyonuktól megfosztott személyek kárpótlását, azonban ennek megvalósulására nem sok esélyt látha-

tunk. Erre a visszaható hatály elve miatt sincs kilátás, illetve a Magyarország és Csehszlovákia által megkötött Csorba-tói jegyzőkönyv létrejötte miatt sem. A jegyzőkönyvben ugyanis hazánk lemondott minden kártérítési igényéről, ami az áttelepülteket megilletné.

Csehország 2002-ben érinthetetlennek nyilvánította a dekrétumok által létrejött vagyoni és jogi viszonyokat, az elszenvedett sérelmekért ugyan 2005-ben bocsánatot kért a németektől és közvetve a magyaroktól is. Szlovákia a magyarok esetében a bocsánatkérést nem tette meg, sőt 2007 szeptemberében ezen ország is megmásíthatatlanná tette határozatában a dekrétumokat.

A Beneš-dekrétumokról, illetve a magyarok kitelepítéséről szóló vitának több vetülete van. Egyrészt politikai, amely a két érintett állam, Magyarország és Szlovákia között, másrészt a szlovákiai magyar kisebbség és a szlovák állam között zajlik. De itt van azoknak az embereknek az igénye az igazságtételre, akiket erőszakos úton fosztottak meg otthonuktól, vagyonuktól és kényszerítették a határon túlra.

„Képtelenség megítélni, hány, Felvidékről elszármazott idős ember tengeti mindennapjait a miértek boncolgatásával, s hányan vannak, akik úgy mennek el közülük, hogy választ soha, senkitől nem kapnak. Igaza van annak, aki azt állítja, hogy az idő mindent meggyógyít – csak néha éppen az emberélet túl rövid...”²³

²³ Lapszélre, www.ujso.com/clanok.asp?vyd=20080123&cl=207212 (2010. október 11.).